

Evidencija, procena, kvantifikacija i analiza poslovanja porodičnih poljoprivrednih gazdinstava

Slobodan Ceranić¹, Tamara Paunović¹, Nebojša Novković²

¹ Poljoprivredni fakultet, Beograd, Srbija

² Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, Srbija

Sažetak

Kada je u pitanju poljoprivredna proizvodnja Srbije, onda se porodična poljoprivredna gazdinstva mogu smatrati osnovnim subjektom. Svojim nastojanjima da se priključi Evropskoj uniji, Srbija je jasno stavila do znanja da na tom putu agrarni sektor mora da doživi korenite promene. Naime, taj put će biti dosta težak, jer se pred nas postavlja zadatak sprovođenja organizaciono-ekonomskih mera u cilju usklađivanja sa standardima sa EU. Posebno složena situacija je na gazdinstvima u oblasti evidencije i analize poslovanja poljoprivrednih gazdinstava. Ovakva situacija dovodi vlasnike u dosta nepovoljan položaj, jer nisu u stanju da kvantifikuju ulaganja a ni ostvarene rezultate. Situacija se posebno komplikuje kada porodična poljoprivredna gazdinstva zatraže novčana sredstva, po bilo kom osnovu. Tada davaoci sredstava skoro da nemaju nikakvu predstavu o rezultatima poslovanja gazdinstva, njegovoj ekonomskoj moći i perspektivama. Bilo kakav sistem evidencije na porodičnim gazdinstvima ovu situaciju bi poboljšao u značajnoj meri.

Ključne reči: porodična poljoprivredna gazdinstva, evidencija, ekonomska moć

Uvod

Uspešno poslovanje porodičnih gazdinstava zavisi od velikog broja faktora, ali kao najznačajniji se mogu izdvojiti sledeći: prinos i kvalitet proizvoda koji postižu, cene koje ostvaruju za svoje proizvode, i naravno, odluke koje se donose u cilju što efikasnijeg upravljanja gazdinstvom. Problem se javlja kod donošenja odluka od značaja za funkcionisanje gazdinstva. Prema sadašnjem stanju, vlasnik ima vrlo malo podataka na osnovu kojih može da donese odgovarajuću poslovnu odluku.

Najvažniji podaci neophodni za donošenje takvih odluka odnose se na troškove proizvodnje, kao i rezultate ostvarene tokom godine. Iz ovih podataka se izračunava uspešnost poslovanja gazdinstava.

Dakle, napredak porodičnih gazdinstava jedino je moguć uz uspostavljanje evidencije o utrošcima proizvodnje i poslovanja na samim gazdinstvima, pri čemu su od presudnog značaja informacije kojima poljoprivredni proizvođači na gazdinstvima raspolažu.

Takav sistem evidencije treba da posluži samom gazdinstvu u cilju korekcija sopstvene proizvodnje, odnosno institucijama koje dolaze u kontakt sa gazdinstvom prilikom podnošenja zahteva za odobravanjem kredita. Normalno, postavlja se pitanje forme i dubine te evidencije koja bi mogla da posluži za sagledavanje uspešnosti poslovanja gazdinstva. Jer ne treba izgubiti iz vida da vlasnik gazdinstva ne poseduje niti oficijelnu evidenciju, a ni stručne ljude koji bi se bavili tim. Znači, uz pomoć stručnjaka on uspostavlja evidenciju prihoda i radshoda koja će predstavljati zametak buduće knjigovodstvene evidencije.

Kada je u pitanju poljoprivredna proizvodnja Srbije, onda se porodična poljoprivredna gazdinstva mogu smatrati osnovnim subjektom (Filipović i Mišić, 2005). Svojim nastojanjima da se priključi Evropskoj uniji, Srbija je jasno stavila do znanja da na tom putu agrarni sektor mora da doživi korenite promene. Naime, taj put će biti dosta težak, jer se pred nas postavlja zadatak sprovođenja organizaciono-ekonomskih mera u cilju usklađivanja sa standardima sa EU.

Posebno složena situacija je na gazdinstvima koja ne podležu zakonskoj obavezi sastavljanja računovodstvenih iskaza u oblasti evidencije i analize poslovanja poljoprivrednih gazdinstava (Tomić i Vukelić, 2005). Ovakva situacija dovodi vlasnike u dosta nepovoljan položaj, jer nisu u stanju da kvantifikuju ulaganja a ni ostvarene rezultate.

U uslovima kada je otežano finansiranje proizvodnje, kako kratkoročno tako i dugoročno, posebno se nameće problem utvrđivanja boniteta gazdinstva. Problem se komplikuje u situaciji kada uopšte ne postoji bilo kakav vid evidencije. Davaoci kredita nalaze se u nezavidnoj situaciji da odobre ili ne odobre korišćenje novčanih sredstava na bazi nepoznatih informacija. Zato, bilo kakav vid evidencije, za početak, može da bude od velikog značaja i za jednu i za drugu stranu (Filipović i Mišić, 2005).

Metodologija rada

Uvođenje knjigovodstvene evidencije na porodičnim gazdinstvima trebalo bi da obezbedi pouzdanu informacionu osnovu za merenje i sistematsku evidenciju svih resursa gazdinstva, kao i svih ekonomskih transakcija gazdinstva, sa ciljem da se poboljša konkurentna sposobnost porodičnih gazdinstava kako na domaćem, tako i na međunarodnom tržištu.

U tom smislu, izdiferencirali su se sledeći oblici privredne evidencije (Krstić i sar., 2005):

- operativna evidencija
- računovodstvo

- knjigovodstvo.

Operativnom evidencijom se svakodnevno prate, beleže i izučavaju najvažniji elementi proizvodnog procesa sa ciljem da se preduzmu odgovarajuće korektivne mere u toku samog proizvodnog procesa.

Računovodstvo predstavlja zaokruženu celinu koja obuhvata prikupljanje podataka o strukturi gazdinstva, materijalnim pokazateljima gazdinstva i finansijskim pokazateljima gazdinstva putem posebnih obrazaca namenjenih za tu svrhu.

Najvažniji deo računovodstva je knjigovodstvo jer je ono u osnovi računska osnova svih delova računovodstvene celine (Krstić i sar., 2005). Knjigovodstvenom evidencijom se sistematski i hronološki evidentiraju sve poslovne aktivnosti porodičnog gazdinstva čime se omogućuje iskazivanje sredstava gazdinstva kako po sastavu tako i po izvoru .

Pored toga, knjigovodstvenom evidencijom moguće je pratiti sve promene koje su nastale na određenim delovima sredstava, vreme njihovog nastanka kao i njihova međusobna zavisnost. U cilju ostvarivanja ovih zadataka, na rapologanju je čitav niz knjigovodstvenih dokumenata, propisana je metodologija ali i sadržaj knjigovodstvenih dokumenta kako bi se dobili pouzdani podaci o poslovnim rezultatima gazdinstva.

Rezultati i diskusija

Poljoprivreda, za razliku od drugih privrednih grana, nema dugu tradiciju u pogledu evidencije i analize poslovanja. Tu se pre svega misli na porodična gazdinstva kao najbrojnije subjekte poljoprivredne proizvodnje u našoj zemlji (Filipović i Mišić, 2005). Većina gazdinstava smatra da je njihova proizvodnja tradicionalan, porodični posao koji omogućava farmerima i njihovim porodicama određeni način života, a pri tom zanemaruju činjenicu da bi to mogla biti i jedna vrsta vrlo ozbiljnog biznisa.

Da bi to i postao, neophodna je bilo kakva vrsta poslovne evidencije na samom gazdinstvu, potrebni su i proizvodni i finansijski podaci, a sve u cilju donošenja dobrih poslovnih odluka.

Ono što je karakteristično za gazdinstva u Srbiji je da farmeri koji na njima rade i žive smatraju evidenciju «gubljenjem vremena», pa se podaci potrebni za ocenu poslovanja gazdinstva vrlo teško mogu naći, i to na poleđini nekog papira, na kalendarima i sličnim mestima. Da bi gazdinstvo uspešno poslovalo, to se mora promeniti. U tu svrhu, uvođenje određenih mera i sistema evidencije je od ključnog značaja. Dakle, bilans stanja, bilans uspeha, novčani tokovi bi bili samo jedan deo podataka neophodnih za uspešno donošenje poslovnih odluka, a samim tim i za uspešno poslovanje gazdinstva.

Postoje brojni razlozi za uvođenje evidencije na porodična gazdinstva, ali kao najznačajniji se mogu izdvojiti sledeći:

- evidencija omogućava utvrđivanje pravilnog korišćenja raspoloživih resursa, omogućava uvid u ostvarivanje bilo kakvog prihoda, omogućava definisanje i kvantifikaciju ostvarenog poslovnog rezultata neophodnog za život članovima

gazdinstva, omogućava merenje profitabilnosti, i na kraju, predstavlja osnovu za donošenje poslovnih odluka i planiranje poslovanja gazdinstva. Na taj način bi se potvrdila činjenica da je poslovna evidencija u stvari jedna vrsta menadžment instrumenata koja služi farmerima u uspešnom poslovanju.

- vođenjem pravilne evidencije farmeri bi mogli lakše sagledati stvarno stanje na svom gazdinstvu, i na taj način bi olakšali postupak podnošenja zahteva za kredit. Naime, ukoliko raspolažu dobrim podacima, farmeri će znati kolike su tačno njihove kreditne mogućnosti i potrebe, a sa druge strane, bankari će raspolagati potrebnim finansijskim informacijama neophodnim za donošenje kreditnih odluka.
- mnogobrojne različite koristi mogu se ostvariti vođenjem evidencije-kupovina nove opreme ili ne, zapošljavanje novih radnika ili ne, određivanje cene svojih proizvoda, utvrđivanje tržišnog učešća, itd. (Brannstrom, 2008).

Ono što je ključno pitanje pri uvođenju evidencije na gazdinstva je koje su to osnovne karakteristike ovog procesa koji bi za krajni cilj trebao da ima utvrđivanje rezultata poslovanja gazdinstva. Na prvom mestu, podrazumeva se da bi proces evidencije trebao biti jednostavan kako farmerima ne bi oduzimao previše vremena, jer je činjenica da veliki broj njih ne želi da troši svoje vreme na prikupljanje i obradu podataka, već da rade i obrađuju svoju zemlju, da kupuju i prodaju useve, da koriste mehanizaciju, a mnogi od njih nisu dovoljno vični ovom poslu. Druga karakteristika je da podaci raspoloživi iz evidencije treba da budu detaljni, tačni i ažurni, kako bi se efikasno iskoristili.

Sistem evidencije koji to podrazumeva, mogao bi da se, na samom početku ovog procesa, oformi u vidu sveske ili knjige, a koja bi omogućila da kasnije preraste u neku složeniju formu. Za početak, neke od neophodnih stvari koje bi trebalo da budu u toj svesci su:

- podaci o ostvarenoj proizvodnji;
- podaci o raspodeli finalne proizvodnje;
- novčana izdavanja za repromaterijal i usluge;
- dohodak gazdinstva;
- podatke o radnoj snazi i sredstvima mehanizacije koji su veoma važni pri evaluaciji i konstrukciji razumnog budžeta gazdinstva (Gerloff & Holland, 2012).

Na osnovu svega ovoga, može se zaključiti da je vodjenje poslovnih knjiga – evidencije od suštinskog značaja za dobro poslovanje gazdinstva i prvi korak ka uspešnom organizovanju bilo kakvih poslovnih transakcija. Jednostavno rečeno, u poslovnim knjigama bi se evidentirali svi prihodi i svi rashodi koje gazdinstvo napravi tokom svog poslovanja.

Takvi podaci bi trebalo da se evidentiraju kroz razne izveštaje koje sadrže određen broj kolona i prikazuju u koje svrhe se novac troši, ali i iz kojih izvora potiču prihodi. Dalje, treba utvrditi koliko će detaljni biti ti podaci, kao i vremenski period za koji će se vršiti analiza.

Ono što je još jako bitno je da bi farmeri trebalo da odvoje poslovni od ličnog računa, kako ne bi dosli u situaciju da poslovnim sredstvima plaćaju lične-privatne račune.

Na poslovnom računu gazdinstva se evidentiraju sve transakcije gazdinstva i na taj način se mogu uvideti izvori iz kojih se ostvaruje profit ali i faktori koji utiču na povećanje ili smanjenje tog profita.

Kako bi vođenje poslovnih knjiga bilo što jednostavnije za farmere, najbolji način je da svaku transakciju upisuju u svoje poslovne knjige samo jednom, kako bi se papirologija i matematika sveli na minimum, a opet bi imali dovoljno informacija za uspešno poslovanje. To bi značilo da svaki put kad farmeri nešto prodaju ili kupe, to moraju i da evidentiraju u svojim knjigama.

Jedan od mogućih načina evidencije prilikom prodaje može se prikazati kao na Slici 1.

DATUM <i>DATE</i>	KUPAC <i>BUYER</i>	VRSTA ROBE <i>GOODS</i>	KOLIČINA <i>QUANTITY</i>	CENA PO JEDINICI PROIZVODA <i>PRICE PER UNIT</i>	UKUPAN IZNOS <i>TOTAL</i>
	Unose se detaljni podaci o kupcu, pun naziv, adresa, kontakti, broj računa kako bi u nekom narednom periodu farmeri mogli da budu sigurni o kakvoj se transakciji radi. <i>Detailed information about the buyer, full name, address, contact, account number are entered. Thus, in the future farmers will be able to know what kind of transaction it is.</i>				
UKUPNO <i>TOTAL</i>					

Sl. 1. Evidentiranje prihoda na gazdinstvu
Recording farm income

Eventualno, u cilju jos preglednije evidencije, farmeri bi mogli da izdaju i svoje račune-fakture, koje bi davali kupcima, a jedan primerak bi zadržavali za sebe.

Sa druge strane, posebna pažnja se mora posvetiti troškovima gazdinstva, pridržavajući se istog principa kao i kod prihoda-odvojiti privatne od poslovnih troškova.

NAZIV GAZDINSTVA ADRESA, TELEFON, PIB, BROJ RAČUNA, ITD. <i>FARM NAME, ADDRESS, PHONE, REG. NO, ACCOUNT NUMBER, ETC.</i>			
		DATUM _____ DATE _____	
NAZIV KUPCA <i>BUYER</i>			
ADRESA KUPCA <i>BUYER ADDRESS</i>			TELEFON <i>PHONE</i>
KOLIČINA <i>QUANTITY</i>			
OPIS TRANSAKCIJE <i>TRANSACTION DESCRIPTION</i>			
CENA <i>PRICE</i>			
IZNOS <i>AMOUNT</i>			
	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
POTPIS KUPCA <i>BUYER'S SIGNATURE</i>			UKUPNO <i>TOTAL</i>

Sl. 2. Fakturisanje prodate robe na gazdinstvu
Invoicing of goods sold on the farm

DATUM <i>DATE</i>	DOBAVLJAČ <i>SUPPLIER</i>	VRSTA ROBE <i>GOODS</i>	KOLIČINA <i>QUANTITY</i>	CENA <i>PRICE</i>	UKUPNO <i>TOTAL</i>	V R S T A T R O Š K O V A					
						Troškovi radne snage <i>labour</i>	Troškovi goriva <i>Fuel</i>	Troškovi mehanizacije <i>Machinery</i>	Troškovi semena <i>Seeds</i>	Troškovi stočne hrane <i>Animal nutrition</i>	Ostali troškovi gazdinstva <i>Other</i>
UKUPAN IZNOS TROŠKOVA <i>TOTAL EXPENSES</i>											

Sl. 3. Evidentiranje troškova gazdinstva
Recording farm expenses

U skladu sa tim, najvažnija funkcija evidencije toškova na gazdinstvu bi trebala da bude razvrstavanje različitih vrsta troškova, a kao najčešći troškovi gazdinstva javljaju se sledeći: troškovi radne snage, troškovi goriva, troškovi mehanizacije, troškovi semena, troškovi stočne hrane i razni drugi troškovi koji proističu iz procesa proizvodnje.

Da bi došli do zaključka kako je gazdinstvo poslovalo, na kraju svake poslovne godine trebalo bi sastaviti finansijske izveštaje na osnovu određenih kvantitativnih merenja i evidencionih postupaka. U tu svrhu najčešće se koriste bilans stanja i bilans uspeha gazdinstva, a na osnovu podataka dobijenih iz ovih izveštaja utvrđuju se rezultati poslovnih aktivnosti i vrši se analiza poslovanja gazdinstva (Tomić i Vukelić, 2005). U bilansu stanja tri glavna elementa su sredstva gazdinstva, obaveze gazdinstva i razlika između njih koja predstavlja neto dohodak gazdinstva. Ukoliko gazdinstvo ima uspešan bilans uspeha, znači da ostvaruje dobitak i obrnuto.

Dakle, izveštaj o ostvarenom poslovnom rezultatu sadrži sve prihode, sve rashode i ostvareni dobitak ili gubitak tokom određenog vremenskog perioda, najčešće jedne godine. Trendovi kretanja prihoda, troškova i profita su vrlo značajni za analizu i utvrđivanje mogućnosti poboljšanja poslovanja gazdinstva.

Izveštaj o novčanim tokovima predstavlja izvore i načine korišćenja sredstava uzimajući u obzir sve transakcije tokom određenog vremenskog perioda. Ovde se beleže i prihodi ostvareni van gazdinstva, troškovi života članova gazdinstva, itd. Ovaj izveštaj se može sastavljati jednom godišnje, polugodišnje, kvartalno, mesečno-u zavisnosti od obima posla koji se ostvaruje na gazdinstvu.

Ostali podaci o proizvodnji, radnoj snazi, mehanizaciji i drugim stvarima na gazdinstvu mogu sadržati sledeće: veličinu parcela, kvalitet zemljišta, trenutne aktivnosti, radne sate radnika, radne sate mehanizacije, proizvodne pokazatelje, količinu utrošenog mineralnog đubriva, količinu nabavljene stočne hrane, procenat uginuća, itd.

Posebna pažnja treba se posvetiti aktivnim radnim časovima s obzirom da angažovana radna snaga često predstavlja najveći trošak na gazdinstvu. Zato je možda najbolje evidentirati utrošak časova rada svakog dana i to po svakoj aktivnosti posebno.

Zaključak

U svakom poslu, pa tako i u poslovanju gazdinstva, neophodna je određena vrsta evidencije u cilju donošenja što boljih poslovnih odluka. Na gazdinstvima postoje dve vrste podataka koje se koriste-finansijski i proizvodni. Finansijski se odnose na novčane transakcije na gazdinstvu, a proizvodni uglavnom na količine proizvoda i obim ostvarene proizvodnje. I jedni i drugi podaci su danas od ključnog značaja za uspešno poslovanje gazdinstva.

Jedino se pravilnom evidencijom, odnosno, prikupljanjem, čuvanjem i analizom ovih informacija mogu sintetizovati podaci na osnovu kojih bi farmeri mogli donositi svoje odluke vezane za proizvodnju, finansije, kredite.

Ukoliko želimo da dobijemo neophodne informacije o stanju na gazdinstvima, potrebno je uspostaviti jednostavan sistem evidencije koji bi bio prihvatljiv i razumljiv i za farmere koji nisu dovoljno obrazovani. Jedino se na taj način može očekivati poboljšanje trenutno jako loše situacije koja je u oblasti evidencije na našim gazdinstvima.

Literatura

- Brannstrom, A.J. (2008). Using Farm Records Effectively for Business and Financial Management. *Kentucky Dairy Conference Proceedings*. Preuzeto sa <http://cdp.wisc.edu/pdf/Using%20Dairy%20Farm%20Records08.pdf>
- Gerloff, D.C. & Holland, R.W. (2012). *Establishing and Using a Farm Financial Record-Keeping System* (PB 1540). The University of Tennessee, Agricultural Extension Service. Preuzeto sa <http://www.extension.org/pages/11140/establishing-and-using-a-farm-financial-record-keeping-system>
- Filipović, N. i Mišić, I. (2005). Mogućnosti uvođenja knjigovodstvene evidencije na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima. U Lakić, Nada (ur.), *Porodična gazdinstva Srbije u promenama* (str. 239-264). Beograd: Institut za agroekonomiju.
- Krstić, B., Jevtić, S. i Arsenović, Đ. (2005). *Knjigovodstvo na seljačkom gazdinstvu kao osnova za unapređenje menadžmenta*. Beograd: Institut za primenu nauke u poljoprivredi.
- Tomić, R. i Vukelić, G. (2005). Upravljanje poslovanjem porodičnog poljoprivrednog gazdinstva. U Lakić, Nada (ur.), *Porodična gazdinstva Srbije u promenama* (str. 221-238). Beograd: Institut za agroekonomiju.

Business Records, Evaluation, Quantification and Business Analysis of Family Farms

Slobodan Ceranić¹, Tamara Paunović¹, Nebojsa Novković²

¹*Faculty of Agriculture, Belgrade, Serbia*

²*Faculty of Agriculture, Novi Sad, Serbia*

Abstract

Family farms can be considered as a primary subject of agricultural production in Serbia. In its efforts to join the European Union, Serbia has made it clear that the agricultural sector needs to go through fundamental changes. Namely, this process will be quite difficult because it implies the implementation of organizational and economic measures to comply with EU standards. Particularly complex situation on the farms is in the area of business records and business analysis of agricultural family farms. This situation is very unfavorable for the owners because they can neither quantify the investment nor the achieved results. The situation is especially complicated when family farms ask for funds on any grounds. Then the providers of funds have almost no idea of the farm business performance, economic power and its prospects. Any system of farm business records would significantly improve this situation on family farms. The methodology of this paper is based on the questionnaire and obtained data, which will be processed and implemented on family farms.

Key words: family farms, business records, economic power

Slobodan Ceranić

E-mail address:

ceranic@agrif.bg.ac.rs